

BIULETYN

Centrum Badawczo-Edukacyjnego Konserwacji Zabytków PWSZ w Nysie

www.centrumkonserwacji.pl

maj 2020

nr 15

Szanowni Czytelnicy!

W niniejszym numerze Biuletynu zapraszamy do udziału w konferencji „Rewitalizacja krajobrazu kulturowego – szanse i zagrożenia”, która – o ile nie zmieni się sytuacja epidemiologiczna w Polsce – odbędzie się w październiku br.

Przedstawiamy również krótkie sprawozdanie z prac wykonanych przy figurze św. Jana Nepomucena z Cieszanowic.

Zachęcamy do zapoznania się z wiadomościami dotyczącymi konserwacji zabytków w Polsce – odkryć, badań oraz planowanych wydarzeń.

Jak zawsze, polecamy nasze stałe rubryki: Słowniczek konserwatora i Konserwatorskie zdjęcie miesiąca.

Zapraszamy do lektury!

W numerze:

Z życia Centrum

Konferencja „Rewitalizacja krajobrazu kulturowego”.....str.1

Konserwacja Nepomucena z Cieszanowic.....str.2

Konserwacja zabytków w Polsce

Wiadomości zebrane na podstawie wybranych serwisów internetowych..... str.2

Słowniczek konserwatora.....str.4

Konserwatorskie zdjęcie miesiąca.....str.4

Z życia Centrum

Konferencja „Rewitalizacja krajobrazu kulturowego”

W związku z sytuacją epidemiologiczną w Polsce, zaplanowana na maj b.r. konferencja „Rewitalizacja krajobrazu kulturowego – szanse i zagrożenia” odbędzie się w drugiej połowie października.

Wydarzenie, organizowane przez Państwową Wyższą Szkołę Zawodową w Nysie oraz Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Opolu, ma na celu przedstawienie zagadnień związanych z genezą i przekształceniami krajobrazu kulturowego oraz problematyką rewaloryzacji i rewitalizacji krajobrazu, a także metodami jego ochrony.

Niniejsza konferencja skierowana jest do architektów, urbanistów, konserwatorów zabytków, inżynierów, pracowników naukowych, muzealników, właścicieli

obiektów zabytkowych, przedstawicieli administracji samorządowej, studentów oraz wszystkich zainteresowanych zachowaniem krajobrazu kulturowego.

Spotkanie konferencyjne będzie również okazją do podsumowania i promocji projektu: „Zachowanie dziedzictwa kulturowego i historycznego poprzez rewaloryzację obiektów zabytkowych w Pokoju i działania edukacyjno-informacyjne w województwie opolskim”, realizowanego przez Gminę Pokój, OWKZ, OWUP oraz PWSZ w Nysie.

W trakcie konferencji dyskutowane będą zagadnienia w obszarach tematycznych dotyczących: urbanistyki, architektury, dziedzictwa kulturowego, infrastruktury oraz zagospodarowania zieleni. Referaty zgłosili specjaliści z wielu ośrodków w Polsce, m.in. Politechniki Warszawskiej, Politechniki Gdańskiej, Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, Uniwersytetu Opolskiego.

Osoby zainteresowane wydarzeniem prosimy o śledzenie strony konferencji: <http://www.pwsz.nysa.pl/konferencja>

Konserwacja Nepomucena z Cieszanowic

Od czerwca do grudnia 2019 r. w Centrum Badawczo-Edukacyjnym Konserwacji Zabytków PWSZ w Nysie prowadzone były prace konserwatorskie przy pomniku świętego Jana Nepomucena z Cieszanowic.

Fot 1. Figura przed konserwacją

Figura umieszczona jest na ceglany postumencie, który pochodzi prawdopodobnie z XIX w.

Konserwacji poddano zarówno figurę jak i postument. Szczególnym wyzwaniem było usunięcie wtórnych przemalowań – efektów amatorskich działań przy pomniku, które przez lata utworzyły na powierzchni kamienia szorstką, wielowarstwową powłokę.

Czyszczenie przeprowadzane było mechanicznie – szczotkami i pędzlami, a także chemicznie, z użyciem kwasu

Święty z Cieszanowic (datowany na XVIII w.) należy do przedstawień typowych.

Całą kompozycję wykonano z piaskowca. W lewej ręce święty trzyma krzyż, w prawej trzymał, prawdopodobnie, palmę. Krzyż wyrzeźbiono w tej samej bryle kamienia, co resztę postaci. Szaty św. Jana są rozwiane i poruszone.

Głowa pochyla się w kierunku lewego ramienia. Na głowie znajduje się biret.

Figura umieszczona jest

fluorowodorowego. Doczyszczanie detali wykonywano przy pomocy pary wodnej oraz lasera.

Fot 2. Podczas procesu usuwania wtórnej warstwy malarskiej

Fot 3. Figura przed powrotem do Cieszanowic

Po ukończeniu tego etapu obiekt poddano procesowi odsalania metodą swobodnej migracji soli do środowiska rozszerzonego, a następnie wzmacnianiu strukturalnemu.

Kolejnymi etapami było uzupełnienie ubytków, hydrofobizacja, scalenie kolorystyczne i rekonstrukcja nimbów okalających głowę świętego.

Konserwacja w Polsce

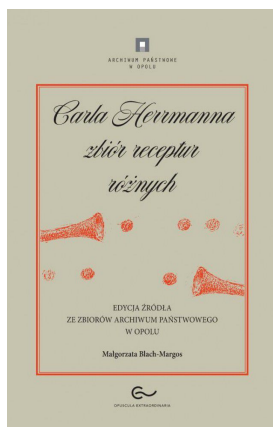
Informacje w tym dziale zostały opracowane na podstawie wybranych portali internetowych naukawpolsce.pap.pl, biurokarier.chemia.uj.edu.pl, www.icomos-poland.org

Receptury opolskiego malarza

Archiwum Państwowe w Opolu wydało zbiór receptur opracowanych przez urodzonego pod koniec XVIII wieku malarza Carla Herrmanna.

Carl Ignatz Adalbert Herrmann urodził się w 1791 roku w Opolu. Był malarzem. Studiował w Pradze, Dreźnie i po uzyskaniu stypendium ministerstwa spraw wewnętrznych w Berlinie, kontynuował naukę we Włoszech. Przez wiele lat pamiętniki Herrmanna uważano za zaginione. Dopiero kilka lat temu w magazynach Archiwum Państwowego w Opolu znaleziono

zbiór notatek artysty, których część została wydana w formie

książki zawierającej wersję polsko i niemieckojęzyczną oraz faksymilie oryginału.

Opublikowany zbiór receptur to odzwierciedlenie stanu wiedzy na początku XIX wieku, sposobów w jaki sobie radzono przy rozwiązywaniu różnego rodzaju problemów codziennego życia, ale też cenne źródło dla osób zajmujących się dzisiaj renowacją zabytków, z którego dowiemy się, jakich składników i w jakich proporcjach używano wówczas do przygotowania farb, mas szpachlowych, czy metody gruntowania podłoża pod obrazy i rysunki.

Obok fachowych porad jak przygotować bistr czy kit i sposobów na oczyszczenie miedziorytów z różnego rodzaju zabrudzeń (w tym pozostałości po muchach), wśród receptur artysty znalazły się porady dotyczące leczenia i kosmetyki.

Badania znaków na ceglach i dachówkach

Fragment dachówki z lubuska fot. A.Duda (za: PAP Nauka Polska)

Stypendystka MKiDN, Alicja Duda, pracuje nad stworzeniem spisu znaków i inskrypcji wykonanych na powierzchni cegieł, dachówkach czy płytkach ceramicznych, które dostrzec można na elewacjach i wewnątrz dawnych budynków z obecnego woj. lubuskiego. Najstarsze znane znaki wyryte lub odcisnięte na ceglach i dachówkach w woj. lubuskim pochodzą sprzed ponad 500 lat i mogą stanowić nieocenione źródło informacji na temat tradycji związanych z produkcją ceramiki budowlanej.

Według badaczki symbole, które widoczne są głównie na ceglach można podzielić na kilka kategorii. Część z nich to po prostu wyryte daty - moment budowy obiektów. To też informacje dotyczące liczby wykonanych cegieł czy o numerach wypalonych partii materiału. Na innych są to podpisy rzemieślników. Istnieją też geometryczne znaki w postaci odcisków wykonanych stemplem - te bywają dla badaczy bardzo zagadkowe.

Przykładem są stemple w formie słońca z wykonanymi w uproszczony sposób promieniami. Symbol słoneczny określany jest także jako miotła czarownicy. Według części badaczy miał on pełnić rolę magiczną, zabezpieczać budowlę przed nieoczekiwanymi zdarzeniami: burzami, pożarami. Co ciekawe, widoczny jest on na ceglach użytych zarówno do budowy domów, jak i kościołów. Autorka badań zaznacza, że symbol ten pojawia się na ceglach wykonanych w różnych okresach.

Na innych ceglach - takich, które były wykorzystywane tylko w konstrukcji budowli sakralnych, widoczne są cegły z odcisniętym znakiem w postaci równoramiennego krzyża, tzw. krzyża greckiego.

"Na razie jego znaczenie jest pewną zagadką; być może był to znak miejsca związanego z kultem religijnym. Problem w interpretacji tego typu znaków wynika głównie z tego, że nie posiadamy źródeł pisanych na ten temat. Tradycje ceglarzy były przekazywane praktykantowi ustnie przez mistrza" - mówi Duda.

Na części z cegieł widoczne są sentencje z psalmów, które - w myśl ich twórców - miały zapewne chronić dom, którego stały się częścią.

W ocenie Dudy to jest ostatni moment, aby zadokumentować ceramikę budowlaną sprzed stuleci, bo

wiele z konstrukcji jest remontowanych i przebudowywanych. W wyniku takich zmian znakowane cegły, które najczęściej są niedostrzegane na pierwszy rzut oka, znikają bezpowrotnie. To tym bardziej ważne, bo zdarza się, że tylko jedna z cegieł w obrębie konstrukcji była markowana.

ICOMOS Polska zaprasza na jesień

Polski Komitet Narodowy Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków. ICOMOS-POLSKA zaprasza jesienią na dwa wydarzenia.

W dniach 14-15 września 2020 r. odbędzie się konferencja naukowa „Nowe interwencje i przekształcenia

obiektów zabytkowych”. Natomiast na dni 9-10 października zaplanowano Forum Konserwatorskie, które nie mogło dobrać się wiosną.

Wrześniowa konferencja jest drugą, z cyklu trzech konferencji poświęconych przemianom zachodzącym w ochronie zabytków. (Pierwsza miała miejsce w grudniu 2019r. i dotyczyła nowych materiałów i technologii w konserwacji zabytków.) Niniejsze spotkanie skupi się na zasadach i formach ingerencji i przekształceń w obiektach zabytkowych w skali architektonicznej (adaptacje, rozbudowy, nadbudowy, przekształcenia).

Forum Konserwatorskie jest naukowym spotkaniem organizowanym cyklicznie od 2016 r. przez Wydział Architektury Politechniki Wrocławskiej oraz Politechniki Warszawskiej pod patronatem ICOMOS Polska. Tegoroczna edycja odbędzie się w Warszawie i będzie obejmować dwa bolki tematyczne: aktualne problemy sygnalizowane przez służby konserwatorskie związane z ochroną zabytkowych wartości zabudowy i infrastruktury kolejowej oraz wyniki najnowszych badań dziedzictwa.

Po więcej szczegółów odsyłamy na stronę: www.icomos-poland.org

'X-ray and other techniques in investigations of the objects of cultural heritage'

Do 10 czerwca b.r. trwa rejestracja na 8. spotkanie z cyklu 'X-ray and other techniques in investigations of the objects of cultural heritage', które odbędzie się w Krakowie, w dniach 30.09-03.10. 2020 r.

Celem konferencji, organizowanej przez Wydział Chemii UJ we współpracy z m.in. Muzeum Narodowym w Krakowie, jest promowanie rozwoju i wykorzystania promieniowania rentgenowskiego i innych nowoczesnych technik do badania obiektów dziedzictwa kulturowego.

Dla osób, które boją się podróżować w dobie pandemii, możliwy będzie również zdalny udział w konferencji. Formularz rejestracji i więcej informacji na stronie:

<http://www.biurokarier.chemia.uj.edu.pl/conf/x-ray20/registration>

Repusowanie (trybowanie) – jedna z podstawowych technik kształtowania wyrobów z blachy, polegająca na wykuwaniu na zimno młotkami odpowiedniej formy; zależnie od rodzaju młotków, twardego lub miękkiego podkładu, kucia raz po prawej, raz po lewej stronie wykonywanego przedmiotu, uzyskuje się z płaskiej blachy naczynia różnego kształtu lub bardzo bogate i skomplikowane półplastyczne ornamenty. Do repusowania nadają się tylko metale kowalne i ciągliwe, jak złoto, srebro, miedź, żelazo, rzadziej mosiądz.

Puklowanie – dekoracyjne kształtowanie powierzchni przedmiotu stosowane w złotnictwie, na które składa się mniejsza lub większa ilość dowonie rozmieszczonych na powierzchni półkolistych lub łezkowatych guzków, tworzących niekiedy całe grona. Ornament, charakterystyczny dla XVI i XVII w., wykonywano za pomocą młotkowania, głównie w srebrze i miedzi, rzadziej w złocie. Występuje przede wszystkim na naczyniach. Podobną do puklowanej w metalu dekorację stosowano w rzeźbie kamiennej, np. na czaszach chrzcielnic.

Puncowanie – technika wykańczania przedmiotów metalowych, polegająca na zmatowieniu powierzchni jednostajnym wzorem, wybijanym za pomocą specjalnych narzędzi (puncami); techniką tą można na powierzchni uzyskać odciski, układające się w określony wzór.

Inkrustacja – technika zdobnicza, polegająca na wykładaniu powierzchni przedmiotu innymi materiałami (kość słoniowa, metale, masa perłowa i in.), układanymi we wzory geometryczne, roślinne, figuralne. Technikę tę znano już w starożytności, sporadycznie używano w średniowieczu; rozpowszechniła się w renesansie,

najpierw we Włoszech, następnie w całej Europie, osiągając rozkwit w XVII-XVIII w. we Francji. Stosowano ją do zdobienia skrzyń, szaf, stołów, stalli, ambon, drzwi i boazerii.

Cyzelowanie – technika gładzenia i wykańczania przedmiotów metalowych – odlewów i wyrobów repusowanych – w celu zatarcia szwów i innych nierówności oraz nadania powierzchni ostatecznej faktury, wydobycia konturów itp. Do cyzelowania ręcznego służą młotki, pilniki, skrobaki wygięte w kształcie łyżki, za pomocą których uzyskuje się dość gładką, matową powierzchnię, nadającą się do dalszej obróbki (polerowania). W cyzelowaniu stosuje się czasem puncowanie. Od XIX w. stosuje się także cyzelowanie mechaniczne przy użyciu maszyn, głównie tokarek.

Filigran – technika zdobnicza wchodząca w zakres złotnictwa, polegająca na wykonywaniu ornamentu lub całego przedmiotu z bardzo cienkich drucików złotych lub srebrnych, często w połączeniu z granulacją. Kompozycja z obłych lub graniastych drucików wyginanych i spawanych w formie spiral, wolut, kół, łańcuszków, motywów roślinnych, zoomorficznych itp. tworzy delikatny wzór ażurowy, niekiedy przymocowany do metalowego tła. Stosowany przy wyrobie biżuterii, przedmiotów ozdobnych i naczyń.

Granulacja – technika złotnicza polegająca na wykonywaniu ozdób (ornamentów) z bardzo drobnych kuleczek (tzw. granulek) złotych lub srebrnych, nalutowanych na powierzchnię przedmiotów.

* opracowano na podstawie: *Słownik terminologiczny Sztuk Pięknych*, S.Kozakiewicz (red.), PWN, Warszawa, 1969.

Konserwatorskie zdjęcie miesiąca

Zdjęcie widoczne obok przedstawia figurę św. Jana Nepomucena z Cieszanowic w trakcie oczyszczania przy pomocy pary wodnej.

Para wodna jest często stosowana do oczyszczania drobnych detali architektonicznych oraz rzeźb. Strumień pary o ciśnieniu kilku atmosfer powoduje, że zabrudzenia ulegają zmiękczeniu i usunięciu bez konieczności używania szczotek i pędzli. Wraz z zabrudzeniami, od podłoża mogą odrywać się słabo związane kamienie, dlatego przed tym zabiegiem należy je wzmocnić.

Niestety ta metoda bywa niewystarczająca w przypadku bardzo zbitych nawarstwień.